

Чебенєва А.Г.,
учениця,
Бердянська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №16
з поглибленим вивченням іноземних мов,
наукові керівники –учителі української мови та літератури,
спеціалісти вищої кваліфікаційної категорії,
“учителі-методисти“ **Нюкало О.В., Харіна О.І.**

АФОРИЗМИ У ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО

Стильові особливості лірики Ліни Костенко на сьогодні вивчені досить ґрунтовно, зокрема заслуговує на увагу науковий доробок **Н. Бойко, Г. Жуковської, І. Дзюби, В. Брюховецького, Н. Бернадської, М. Савки, В. Сасенко, О. Тарана, Р. Мариняк, О. Ковалевського, К. Дюжевої, Н. Горох** та інших, якими здійснено останні дослідження та публікації, що містять відомості й стосовно обраної теми, тому вони є методологічно важливими для здійснення нашого дослідження.

Літературні критики визначили **домінанти творчості Ліни Костенко**. На думку **Н. Бернадської**, це *безкомпромісність і неповторність*. Дослідниця називає *основні змістові пласти творчого доробку поетеси: історія* (пам'ять, зв'язок часів), *творчість* (висота моральних критеріїв митця, його відповідальність, сила духу, жертвність), *природа* (гармонія – дисгармонія людини й природи, наслідки цього), *любов* (кохання як осяяння душі, дотик до вічності, свято душі й мука), виокремлює *мотиви війни* (думки про злочинність і неприродність військових дій, про безмежний борг живих перед мертвими, про життя, смерть і безсмертя), *кохання* (пошуки ідеалу коханого, розцінювання любові як найбільшого дарунку, щастя; переконаність у тому, що лицарськість, вірність, відданість, самоповага – вічні поняття), *філософські мотиви* (самоцінність і неповторність людського існування, морально-етичні пошуки окремої особистості, шаленство сучасного життя тощо). Науковець переконана, що поезію Ліни Костенко об'єднує філософська заглибленість, внутрішній драматизм, потужний струмінь ліризму[1, 204].

В. Панченко зазначає: *“В її поезії чується бунт проти стандартизації, спрощення, примітивізації людини. Неповторність – ось друге з ключових понять, смислових знаків волелюбної музи Ліни Костенко. Час, який дістався Ліні Костенко для життя, теж потребував від неї самозреченості, віри й відваги. Своєю поезією за часів безмовності й стандарту вона рятувала честь української літератури...”* [4, 5]. Науковець доводить, що в поезії митця прекрасно згармонізовані ліричне й епічне начала, сюжетність, уміння малювати характери, відтворювати колорит далеких і близьких часів, є свої лейтмотиви, тобто наскрізні теми, образи. Прикметною ж рисою творчості письменниці дослідник вважає *інтелектуалізм* – рух, бо її поезія осягає великі історичні простори, напружено шукаючи ключів до таємниць буття людини, нації, людства, викликає в читача гостре бажання краси, досконалості, затишку,

людяності, бажання достукатися до розуму, пробудити людську гідність. Важливою, на наш погляд, є думка літературознавця про те, що *слово поетеси тяжіє до крайнього лаконізму й афористичності* [4, 8].

Дослідниця стильових особливостей творчості Ліни Костенко, граней її поетичної майстерності **Л. Краснова** звертає увагу на те, що у віршах письменниці *“кожне слово-образ ніби випромінює поезію, кожне слово співвідноситься з іншими, внутрішня форма його полісемантична, тобто багатозначна, вона може нароцувати все нові й нові відтінки значення”*, називає художницю слова поетом метафори, наголошує, що *“афористична мова Л. Костенко входить у її ТІА (творча індивідуальність автора), є константою її поетичного стилю як у нікого”*.

Метафори Ліни Костенко справді вражають глибиною й оригінальністю. Наприклад, у рядках *“У світі злomu і холодному, де щастя зіткане з прощань, чи ми пробачим одне одному цю несподівану печаль?”* [2, 27] поетеса використовує не просто метафору, а **метафоричний згусток**, посилений **оксимороном**. Щоб увиразнити образ сучасного світу, де (за авторкою) щастя, як полотно, зіткане з прощань, письменниця добирає **епітети** негативного спрямування: “злий”, “холодний”. Виправданіше було б сказати, що щастя зіткане із зустрічей, однак Ліна Костенко дивиться значно глибше: ми усвідомлюємо, що були щасливі здебільшого тоді, коли розлучались із кимось, і розуміємо, як не вистачає часом тієї чи іншої людини.

“З душі у душу – найкоротша відстань. Чому ж так часто транспорту нема?” [2, 31] Лише у двох рядках письменниці вдається досягти незвичайної щільності думки, здатної викликати в читача цілий ряд образів. Коли люди люблять одне одного, їхні душі зближуються. Л. Костенко називає таку близькість найкоротшою відстанню, використовуючи оригінальну **метафору**. Водночас авторка посилює трагізм ситуації, адже часто між спорідненими душами, внаслідок сварок, проблем, виникає віддалення, навіть прірва. Тож, попри природну близькість, людям потрібен транспорт, щоб дістатися душі. **Риторичне питання**, яким закінчується афористична фраза, увиразнює думку, акумульовану в ній.

Аналізуючи структуру багатьох афористичних висловів, ми зробили висновок, що не зовсім точно стверджувати про використання письменницею якогось одного художнього засобу, оскільки в основі багатьох афоризмів поєднання кількох образних засобів, які, органічно поєднуючись, допомагають увиразнити якусь думку чи явище, досягти парадоксальності зображуваного. Саме тому в аналізованих афоризмах звертатимемо увагу на найбільш важливий, з нашої точки зору, прийом серед багатьох інших. Так, наприклад, створюючи образ казки, письменниця використовує **метафоричний епітет** *“Які щасливі очі у казок”* [2, 42]. Винесення в **інверсію епітета** “щасливі” акцентує на тому, що розв’язка в казках зазвичай позитивна. Часто інверсійно акцентоване слово розташовується в кінці фрази, що також фіксує увагу читача на змальованому явищі: *“Кохання, вірність – істини одвічні”* [2, 17]. **Епітет** “одвічні” – своєрідний підсумок сказаного, предмет констатації, результат

запоруки кохання. Улюблена фігура тропіки, використовувана Л. Костенко, – оксиморон, який допомагає поетесі створити ефект парадоксу, збудити думку читача. Так, наприклад, у підґрунті риторичного питання оксиморон: “Чи ж неповторне можна повторити?” [2, 24]

Для поетичного мовлення Л. Костенко характерне й використання синтаксичної або логічної непослідовності в мові, відхилення від граматично правильних норм. Проілюструймо це цитатою, у якій вжито **анаколүф**, що надає висловлюваному парадоксального звучання, удадо відтворює образи споріднених душ, які заблукали на дорогах Всесвіту: “*Нам з тобою, видно, по дорозі, Бо ішли й нікуди не прийшли*” [2, 20].

Досить часто лише кількома словами поетесі вдається змалювати важливе явище так, щоб спонукати читача до роздумів. Проаналізуймо таку афористичну фразу, побудовану на застосуванні **контекстуальної антитези**. Довершеною й небагатослівною є **анафора**: “*Яка між нами райдуга стояла! Яка між нами прірва пролягла!*” [2, 11]. Заміна лише двох слів першого речення на два інші в наступному допомагає вималювати в уяві читача цілу історію любові: від захвату щасливої закоханої людини, що сприймає світ у кольоровому вимірі (“райдуга стояла”), до трагічного “прірва пролягла”. Лексеми “райдуга” і “прірва” в поданому контексті набувають протилежного, антонімічного, значення. І кожен читач, чиї почуття суголосьні змальованим, відчує дуже багато власного, інтимного за цими кількома словами.

Тож у мові поезій Л. Костенко чимало авторських афоризмів, які є домінантною рисою індивідуального стилю письменниці. Вони сприяють міцному запам’ятовуванню поезій і формуванню в читача стійких світоглядно-естетичних переконань.

Література

1. Бернадська Н. І. Українська література ХХ століття : Навч. посіб. Для старшокласників та вступників до вищих навч. закладів. – К. : Знання-Прес, 2002. – 268 с.
2. Костенко Ліна. Триста поезій. Вибрані вірші. – К. : А-Ба-Ба-Га-Ла-Ма-Га, 2016. – 416 с.
3. Краснова Л. Грані поетичної майстерності Ліни Костенко <http://md-eksperiment.org/post/20170516-grani-poetichnoyi-majsternosti-lini-kostenko>
4. Ліна Костенко : біобібліогр. покажч. / упоряд.: Г. В. Волянська, Л. А. Кухар; авт. нарису В. Є. Панченко ; наук. ред. В. О. Кононенко ; М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України. – К., 2015. – 288 с.